

تاریخ شفاهی و اهمیت آن در محلی‌نگاری شخصیت زنان

در جنوب ایران

دکتر ابوالفضل حسن‌آبادی

چکیده:

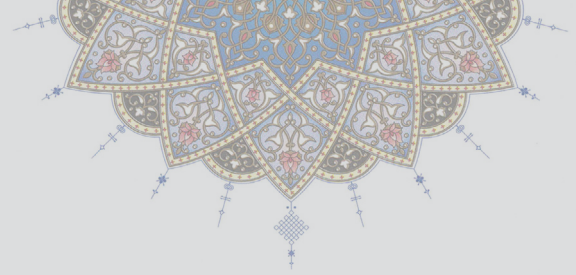
در این مقاله به بررسی اهمیت تاریخ شفاهی در تاریخ‌نگاری زنان، با محوریت جنوب پرداخته می‌شود. در این بررسی ابتدا به ماهیت تاریخ شفاهی و کارکردهای مختلف آن اشاره می‌شود و در ادامه، چگونگی شکل‌گیری استفاده از تاریخ شفاهی در مطالعات زنان، مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی و برخی از مؤسسات درگیر در آن، توضیح داده می‌شود. در انتها با تلفیقی از نتایج به دست آمده از کارکرد تاریخ شفاهی و موقعیت منطقه‌ای زنان در جنوب، سعی می‌گردد راهکارهای عملی برای استفاده از آن، ارائه گردد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد تاریخ شفاهی با دارا بودن قابلیت انعطاف‌پذیری در مطالعات میان‌رشته‌ای، پتانسیل قابل توجهی در معنابخشیدن به تفکرات زنان در حوزه‌های مختلف کارکردی از زندگی ایلی گرفته، تا نقش اقتصادی و فرهنگی دارد و می‌تواند ضمن هدایت تفکرات نوین در مطالعات زنان، با مطرح کردن موضوعات گمشده در هیاهوی زندگی مدرن که در برخی مناطق جنوب کشور از جلوه‌های بیشتری برخوردار است؛ زمینه‌های جدید فکری را در عرصه محلی مطرح نماید.

کلیدواژه‌ها:

تاریخ شفاهی، تاریخ‌نگاری زنان، جنوب ایران، محلی‌نگاری.

دوفصلنامه تاریخ شفاهی، سال چهارم، شماره اول، شماره پیاپی ۷، بهار و تابستان ۱۳۹۷، ص ۲۶-۳۷

تاریخ شفاهی و اهمیت آن در محلی‌نگاری

شخصیت زنان در جنوب ایران

دکتر ابوالفضل حسن‌آبادی^۱

مقدمه:

اگر زبان تاریخ شرح تجربه بشری است، چرا نیمی از بشریت شرح داده نشده است؟ این، مهم‌ترین سؤالی است که برای دیده‌نشدن زنان در تاریخ مطرح می‌گردد و به طرح حوزه مجزای تاریخ‌نگاری زنان و جایگاه آن‌ها در دوره‌های مختلف تاریخی در چند دهه اخیر، منجر می‌شود. ادعای تاریخ‌نگاری زنان که معتقد به فراموش شدن زنان در تاریخ، یا زیرمجموعه شدن تاریخ آن‌ها در ذیل شرح کلی زندگی مردان است، باعث شکل‌گیری فمینیسم گردید.

تاریخ شفاهی به عنوان ابزار مناسب برای انتقال تمام تجربیات و حواشی پشت آن از یک نسل، گروه و طبقه با همه فرآیندها و عناصر از آغاز فعالیت‌های فمینیستی در دهه شصت و بعد از آن، مورد توجه فعالان تاریخ‌نگاری زنان بوده است. کارآمدی تاریخ شفاهی در برقراری ارتباط با گروه‌های حاشیه‌نشین و اقلیت‌های نژادی و مذهبی، منجر به استفاده از آن برای تبیین، تشریح و مستندسازی طیف گسترده‌ای از زندگی زنان در زمینه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و زندگی عادی و روزمره گردید.

در این مقاله به بررسی اهمیت تاریخ شفاهی در تاریخ‌نگاری زنان، با محوریت جنوب پرداخته می‌شود. در این بررسی ابتدا به ماهیت تاریخ شفاهی و کارکردهای مختلف آن اشاره می‌شود و در ادامه، چگونگی شکل‌گیری استفاده از تاریخ شفاهی در مطالعات زنان، مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی و برخی از مؤسسات درگیر در آن، توضیح داده می‌شود و در انتها با تلفیقی از نتایج به دست آمده از کارکرد تاریخ شفاهی و موقعیت منطقه‌ای زنان در جنوب، سعی می‌گردد تا راهکارهای عملی برای استفاده از آن ارائه گردد.

۱. دکترای تاریخ محلی؛ مدیر اسناد و مطبوعات آستان قدس رضوی؛
Ahassanabady1@yahoo.com

بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که در زمینه مقالات خارجی، دو مقاله مهم توسط خانم گلاک نگارش یافته است (Gluck, 1977) و (Gluck, 2006). همچنین پروژه‌های تاریخ شفاهی بسیاری درباره زنان به سرانجام رسیده است که در آرشیوها و کتابخانه‌ها نگهداری می‌شود. در داخل کشور نیز به صورت موردی، به تاریخ شفاهی موضوعی زنان مانند تاریخ شفاهی مبارزات سیاسی زنان مسلمان (مرادحاصلی خامنه، ۱۳۸۶) و نیز تاریخ شفاهی زنان در جنگ پرداخته شده است که جنبه آرشیوی و دسترس‌پذیری آن، ضعیف است. درباره تاریخ شفاهی زنان در جنوب نیز اثری مبتنی بر مصاحبه، چاپ نشده است، اما در کتاب یاحسینی با عنوان زن بوشهری در جنگ و فرهنگ (یاحسینی، ۱۳۹۴) رگه‌هایی از تاریخ شفاهی وجود دارد.

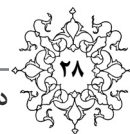
روش پژوهش در نوشتار پیش‌رو، آرشیوی است و با طرح سؤالات زیر، جنبه‌های مختلف موضوع بررسی می‌گردد:

در تاریخ شفاهی زنان بیشتر چه موضوعاتی مطرح است؟ آیا سوژه تاریخی شدن زندگی زنان لازم است؟ آیا ساختارشناسی فعالیت‌های زنان در جنوب، با مناطق دیگر متفاوت است؟ آیا می‌توان در تاریخ شفاهی به دنبال امکان‌پذیری در مطالعات تطبیقی تاریخ زنان بود؟ تاریخ شفاهی زنان چه منافعی برای پژوهشگران دارد؟ آیا می‌توان ماهیتی جداگانه از دیگر زمینه‌های موضوعی برای آن تعریف کرد؟ برای محلی‌نگاری تاریخ زنان در جنوب، چه استفاده‌ای از تاریخ شفاهی می‌شود؟

تاریخ شفاهی و کارکردهای آن

در چند دهه گذشته، هیچ روش پژوهشی‌ای همانند تاریخ شفاهی از راه‌های گوناگون و در زمینه‌های مختلف، مورد استفاده مورخان در پژوهش‌های مختلف قرار نگرفته است. از تاریخ شفاهی به عنوان وسیله‌ای برای انتقال محتوا و هدف از تاریخ، به جهت تمرکز بر تجربه گذشته انسان‌ها استفاده شده است (Thompson, 1999, p.2). بسیاری از اطلاعات و اسناد افراد در زندگی روزمره یا تجربه کاری، هیچ‌گاه ضبط و نگهداری نمی‌شوند و بسیاری از اسناد، قابلیت برگشت به عقب و مستندسازی را ندارند و نمی‌توان آن‌ها را شرح و تفسیر نمود و محقق عملاً در گزینش و تکمیل منابع، آزادی ندارد (Danielson, 1980, p.71). تاریخ شفاهی راهی برای غنا و تنوع‌بخشیدن به منابع تاریخی و مطرح کردن تفکر تاریخی در متون دست‌نخورده زندگی روزمره است و راه‌هایی را برای رفتن افراد به مفهوم زندگی بشری می‌گشاید (Moss, 1977, p.429).

کاربرد تاریخ شفاهی را نه تنها در کشف حوادث، بلکه در تکمیل اسناد مکتوب نیز می‌توان جست‌وجو کرد (Thompson, 1999, p.81)؛ جایی که اسناد و منابع معتبری وجود ندارد، این منابع به عنوان منابع دست‌اول، مورد استفاده قرار می‌گیرد (Bruemmer, 1991, p.396). در واقع تاریخ شفاهی ابزار مناسبی برای انتقال تمام تجربیات و حاشیه پشت آن از یک نسل، گروه

و طبقه، با همه فرایندها و عناصری که دارد، است. تاریخ شفاهی می‌تواند نیاز فولکوربیست‌ها، قوم‌نگارها و تاریخ‌محلی‌کارها را خصوصاً در مورد منابعی که در اشکال دیگر قابل جمع کردن نیستند، فراهم آورد و مورخان را برای پرداختن به تاریخ‌های شفاهی زنان، اقلیت‌ها و مردم عادی تشویق کند.

از دیگر کارکردهای مهم تاریخ شفاهی، پرداختن به تاریخ غیررسمی است. منظور از تاریخ رسمی آن دسته از مباحثی است که توسط رسانه‌ها، کتاب‌ها و ... تبلیغ شود، یا به آن استناد گردد و ممکن است ماهیت ایدئولوژیک و غیرقابل انعطافی نیز داشته باشد. (popular memory Group, 2006, p.45). قطعاً هیچ‌گاه از گروه‌هایی که در چارچوب تعریف‌های رسمی و قرائت‌های واحد از موضوع نمی‌گنجد، آثاری برجای نمی‌ماند. اینجاست که تاریخ شفاهی به علت دامنه معنایی گسترده خود می‌تواند تعارض بین تاریخ و اهداف سیاسی را حل کند. پرداختن به تاریخ غیررسمی در تاریخ شفاهی همواره دامنه‌های موضوعی نو را مطرح می‌کند و رهیافت‌های جدیدی را پیش‌روی محققان و پژوهشگران قرار می‌دهد که می‌توان از آن در ساخت تاریخ حرفه‌ای و غیرحرفه‌ای استفاده کرد (Ibid, 20). با این حال تاریخ شفاهی به خاطر طبیعت فعال و گستره موضوعی متنوعی که دارد، وظیفه خطیری را بر عهده تاریخ شفاهی‌دانان به عنوان اطلاع‌رسانان تاریخی به مردم گذاشته است. اعتقاد به اینکه بسیاری از وقایع و حوادث تاریخی - اجتماعی بدون برجای گذاشتن نشانه‌ای از بین رفته یا اثرات محدودی را از خود برجای گذاشته و این اثرات محدود به وسیله تعداد کمی از افراد که آن را مشاهده یا تجربه کرده‌اند، قابل انتقال است، وظیفه تاریخ شفاهی‌دانان از جمله کسانی که مشغول پژوهش درباره زنان هستند را سنگین تر می‌کند.

قادر ساختن زنان به درک انتقادی از گذشته و مشارکت آنان در تأثیرگذاری در آفریدن تاریخ‌شان، ضمن کمک در برگرداندن لحظات حساس به زندگی، تصور دورنمایی از هویت فردی و جمعی را برای آن‌ها فراهم می‌کند.

تاریخ شفاهی زنان در دوره معاصر، اهداف و دستاوردها

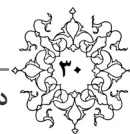
تاریخ‌نگاری زنان که از سال ۱۹۶۰م. شکل گرفت، در نتیجه تأثیرات مکتب آنال و گسترش جنبش فمینیستی در هیئت موج سوم، در ذیل تاریخ طبقات فرودست و مطالعات زنان در کشورهای اروپایی و غربی توسعه یافت. ریشه تاریخ‌نگاری زنان از دل موج دوم جنبش‌های زنان در اروپا و آمریکا بیرون آمده است. نگرش حاکم بر تاریخ‌نگاری مدرن نسبت به جایگاه و نقش زنان در تاریخ، همچنان به صورت تداوم وضعیت زنان، مطابق تاریخ‌نگاری سنتی بوده است. البته در تاریخ‌نگاری سنتی توجه به مقوله زنان در صورتی مشاهده می‌شود که این گروه در نقش خواهر، همسر، مادر یا معشوقه مردان سیاسی برجسته باشند یا به عبارت واقعی‌تر، این زنان نقش مردانه ایفا کرده باشند.

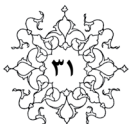
هدف از تاریخ‌نگاری زنان، نشان‌دادن محرومیت‌های آن‌ها در طول تاریخ نیست بلکه نشان‌دادن این واقعیت است که آن‌ها در طول تاریخ با وجود شرایط نابرابر توانسته‌اند به زندگی و جامعه خود شکل دهند (Zinsser, 1993, p.36).

اولین فعالیت‌های تاریخ‌شفاهی زنان در دنیا، در دهه شصت شروع شد و در ذیل جریان‌های تاریخ، از پایین به بالا رشد یافت. این اقدامات عمدتاً مبتنی بر مستندسازی فعالیت‌های زنان در دهه شصت و هفتاد بود. از مهم‌ترین پروژه‌های اولیه تاریخ‌شفاهی زنان، می‌توان به زنان دورگه آفریقایی- آمریکایی و زنان سیاه‌پوست اشاره کرد. شرنا برگر کلاک از اولین انجام‌دهندگان تاریخ‌شفاهی زنان است که آثارش عمدتاً مبتنی بر انجام مصاحبه درباره حضور زنان در این دوره شکل گرفته و در مقاله «What's So about special Women» به تفصیل درباره آن توضیح داده است (Gluck, 1977) و در دهه هشتاد، به معنانشناسی در تاریخ‌شفاهی و تحلیل محتوایی و پرسیدن نظر زنان درباره موضوعات پرداخته است که در مقاله «Reflection on women's oral history» آمده است (Gluck, 2006). علاوه بر افراد، مؤسسات و مراکز مختلفی درباره تاریخ‌شفاهی زنان در قالب پروژه به فعالیت پرداخته‌اند. از مهم‌ترین این مراکز می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- * تاریخ‌شفاهی زنان در سوفیا اسمیت کالج که در موضوعاتی مانند مؤسسات و گروه‌های زنان و زندگی شخصی زنان بین سال‌های ۲۰۰۲-۲۰۰۸ م. به مصاحبه پرداخته است و اطلاعات را در قالب برپایی نمایشگاه‌های مجازی و آرشیوسازی در اختیار استفاده‌کنندگان قرار می‌دهد (سوفیا اسمیت کالج).
- * تاریخ‌شفاهی زنان سیاه‌پوست که بین سال‌های ۱۹۷۶-۱۹۸۱ م. با دورگه‌های آفریقایی- آمریکایی مصاحبه شده و به خانواده، آموزش، مشکلات زندگی و فرصت‌های آن‌ها در جامعه پرداخته شده است. این مصاحبه‌ها در کتابخانه شلزی‌نگر آماده‌سازی و نگهداری می‌شود (تاریخ‌شفاهی زنان سیاه‌پوست).
- * تاریخ‌شفاهی زنان پیشرو در دهه هفتاد و هشتاد که عمدتاً مبتنی بر خواسته‌های زنان در این دو دهه است و با نیروهای شاخص به مصاحبه پرداخته است (تاریخ‌شفاهی زنان پیشرو).
- * تاریخ‌شفاهی زنان در ارتش آمریکا که در مورد مستندسازی نقش زنان در فعالیت‌های نظامی در قسمت‌های مختلف ارتش در جنگ جهانی دوم و بعد از آن و مسائل و مشکلاتی که زنان در مقایسه با مردان با آن روبه‌رو بوده‌اند؛ پرداخته است (تاریخ‌شفاهی زنان در ارتش آمریکا).
- * تاریخ‌شفاهی جریان‌های اجتماعی و فعالیت‌های زنان در لس‌آنجلس، بین سال‌های ۱۹۶۰-۱۹۹۰ م. در اوکلاهاما که در بخشی از کتابخانه اوکلاهاما نگهداری می‌شود (تاریخ‌شفاهی جریان‌های اجتماعی).

- * تاریخ شفاهی موسیقی زنان، حقوقدانان، هنرمندان و نمایش‌دهندگان و جایگاه آن‌ها در حرکت‌های اجتماعی که در سال ۲۰۰۶م. راه‌اندازی شد (تاریخ شفاهی زنان).
 - * تاریخ شفاهی زنان بازمانده از خمرها در کامبوج، که درباره رنج‌ها و مسائل و مشکلاتی که زنان بین سال‌های ۱۹۷۵-۱۹۷۹م. داشته‌اند، تحت‌عنوان داستان‌هایی که برای چهل سال مسکوت باقی مانده است، سخن می‌گوید (تاریخ شفاهی زنان کامبوج).
 - * پروژه تاریخ شفاهی زنانی که برای به‌دست آوردن حق رأی تلاش کردند و در کتابخانه بنکرافت نگه‌داری می‌شود.
 - * تاریخ شفاهی زنان در صنعت ماهیگیری در واشنگتن و زنان برجسته سیاسی که در ایالت واشنگتن انجام شده است (آرشیو تاریخ شفاهی ایالت واشنگتن).
 - * پروژه تاریخ شفاهی روکستر که از سال ۲۰۰۰م. ایجاد شد و در زمینه جمع‌آوری و اشتراک‌گذاری اطلاعات زنان در جامعه مانند آموزش، فعالیت‌های اجتماعی، دورگه‌ها و اولین‌ها، با ۱۵۰ نفر مصاحبه کرده‌اند و در کتابخانه شلزی‌نگر نگه‌داری می‌شود (تاریخ شفاهی روکستر).
- از بررسی فعالیت‌های انجام‌شده در زمینه تاریخ شفاهی زنان این‌طور استنباط می‌شود که سعی شده است تا هم در زمینه نخبگان زن و هم زنان عادی به مصاحبه پرداخته شود. شعار بازگرداندن زنان به تاریخ و بازگرداندن تاریخ به زنان، جست‌وجوی زنان گمشده در تاریخ، بررسی درک تاریخی سنتی از زنان نسبت به مسائل مختلف، زنان برجسته و زنان دانشمند، انتقال درک احساس تاریخی، زنان مورخ، زنان کشاورز، زنان سیاه‌پوست و شجره آن‌ها، دورگه‌ها و بسیاری از موضوعات عادی، مورد توجه تاریخ شفاهی کاران بوده است.
- خانم لیندا مارتین در کتابی که درباره زندگی‌نامه‌ها نوشته، به نکته جالب توجهی اشاره می‌کند. وی می‌گوید وقتی در مورد مردان می‌نویسیم، اغلب از فعالیت‌های اجتماعی، کارهای بزرگ و موفقیت‌های آنان می‌گوئیم. اما در مورد زنان چه چیزی می‌توان نوشت؟ زنان چه موفقیت‌هایی کسب کرده‌اند؟ از زنی که در خانه می‌نشست و بچه‌داری و خانه‌داری می‌کرد، چه انتظاری می‌توان داشت که به موفقیت‌های اجتماعی یا سیاسی دست پیدا کند؟ در مورد این زنان چه مطلب خاصی می‌توان نوشت؟ به همین دلیل است که تاریخ‌نگاری زنان متفاوت می‌شود و شاید به روش ویژه‌ای نیاز داشته باشد، چراکه معیارهای تاریخ‌نگاری زنان با معیارهای تاریخ‌نگاری عمومی جامعه تفاوت دارد. همان‌طور که این تفاوت‌ها در نشر و سبک نوشتن و مضامین نوشته‌های ایشان مشاهده می‌شود (اتحادیه و دیگران، ۱۳۸۷، ص ۲۴). این نگاه، جایگاه تاریخ شفاهی را برای برقراری ارتباط با طبقات مختلف و انعطاف‌پذیری آن را مشخص می‌کند.
- تاریخ شفاهی با امکان‌پذیری رهاشدن از فضای ساختارگرایی سخت مردانه، توضیح درباره جنبه‌های زشت تاریخ مانند تجاوز به زنان - که کمتر قابلیت ضبط دارد - و ممانعت از دورنگه‌داشتن

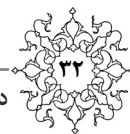
عمدی از دیده‌شدن در تاریخ، فضای مناسبی را برای مطرح‌شدن زنان در تاریخ معاصر فراهم کرده است. در مجموع تاریخ‌شفاهی در حوزه زنان به دو منظور استفاده شده است؛ اول به‌منظور انجام پژوهش‌های تاریخی درباره فعالیت‌های زنان که جنبه آرشویی ندارد و بر آفرینندگی جایگاه زنان در موضوعات تاریخی اشاره دارد و دوم، انجام پروژه‌های تاریخ‌شفاهی با هدف آرشئوسازی مصاحبه‌ها و دسترس‌پذیری محتوای فعالیت‌های زنان، برای حضور پررنگ در تاریخ.

اهمیت تاریخ‌شفاهی در محلی‌نگاری تاریخ زنان در جنوب

در تاریخ محلی، هر کوچه داستانی دارد، هر خیابان ماجرای و هر گوشه حادثه‌ای که معمولاً در تاریخ هم کمتر دیده می‌شود. ارزشمندی تاریخ محلی به جمع‌آوری اطلاعاتی است که گاهی قابلیت آمارشدن دارد و سیر مراحل توسعه یک شهر یا منطقه را مشخص می‌کند (Samuel, 1976, p.195). تاریخ محلی ارتباط نزدیک بین جزئیات کوچک با کلیات یک جامعه بزرگ است و تلاش دارد تا تاریخ نزدیک را برای جامعه مخاطبانش قابل فهم سازد. این خردنگری باعث می‌شود تا تاریخ محلی با انجام پژوهش‌های محدود، به حوادثی که کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد، اما قابل لمس در زندگی روزانه مردم یک محل است، بپردازد (Leuillot, 2003, p.171).

توجه به نیازهای تاریخی جامعه، دید انسانی به تاریخ محلی می‌بخشد و جنبه‌های موضوعی، احساسی و تجربی زندگی اجتماعی و تعامل انسانی را در آن پررنگ می‌کند و انسان‌ها در این تاریخ، نه به‌خاطر نخبه‌بودن بلکه به‌دلیل تعاملی که با محیط خود دارند، مورد توجه قرار می‌گیرند. تاریخ محلی، تاریخ جوامع علاقه‌مند به حفظ تاریخ خود است که گاهی دوست ندارند تا در تاریخ رسمی دیده شوند یا اجازه دیده‌شدن به آن‌ها داده نمی‌شود (Harven, 1978, p.245). البته این امر در تاریخ همه جوامع دیده نمی‌شود و مسائل سیاسی تأثیر مستقیم بر آن دارد.

راجرز تاریخ محلی را راهی برای ساختن جامعه از طریق بررسی تاریخ نزدیک آن می‌داند که مردم جامعه را با استفاده از یک گذشته مشترک دورهم گرد می‌آورد و راهی بهتر برای درک مکان فراهم می‌کند. هم‌چنین تاریخ محلی به ما می‌گوید که چه چیزی برای تاریخ یک شهر یا منطقه ضروری و لازم است و فرصتی است برای کشف راه‌هایی در گذشته (Rogers, 1977, p.66). هر فردی اطلاعات با ارزش خود و هر محلی تاریخ مخصوص به خود را دارد و شکل‌گیری اطلاعات تاریخی بر پایه نیاز انسان‌ها به گذشته است. تاریخ محلی از درهم‌کرد اطلاعات با ارزش فردی با تاریخ یک مکان به ما اجازه می‌دهد با بررسی پیوستگی تاریخی یک محل و خط سیر زندگی مردمی که در آنجا زیسته‌اند، مفهومی از گذشته تاریخی را ارائه دهیم (Eckert, 1979, p.33). غذا، سرگرمی، تفریح، زندگی روزانه، اوقات فراغت، رؤیاهای فردی، نوستالژی‌ها، قحطی‌ها، مریضی‌ها، شادی‌ها، پزشکی سنتی، کسب‌وکار، عزاداری‌ها و رفتارهای

معنابخش به زندگی که جامعه انسانی را در به تصویربخشیدن به زندگی گذشته یاری می‌رساند، می‌تواند کلید ارتباط بین سه حوزه تاریخ شفاهی، تاریخ محلی و مردم‌شناسی باشد.

سؤال اینجاست که چگونه می‌توان بین تاریخ شفاهی و تاریخ محلی ارتباط برقرار کرد و از پتانسیل‌های موجود برای گسترش تاریخ شفاهی زنان استفاده کرد؟ چه مراکزی می‌توانند در این زمینه، خصوصاً در جنوب فعالانه مشارکت کنند؟ آیا می‌توان شخصیت محلی برای زنان در تاریخ شفاهی زنان جنوب قائل شد؟ چه موضوعاتی در این زمینه می‌تواند مورد توجه تاریخ شفاهی کاران قرار گیرد و چه افرادی می‌توانند در این زمینه به فعالیت بپردازند؟

بررسی ویژگی‌های جمعیتی، نژادی، قومی و مذهبی جنوب نشان می‌دهد که از ویژگی‌های خاصی نسبت به سایر مناطق برخوردار است. زنان در جامعه ایلی جنوب، زنان روستایی جنوب، زنان جامعه شهری جنوب، آموزش، تعلیم و تربیت، امنیت و عدالت اجتماعی، آداب و رسوم، هنر و ادبیات، پوشاک زنان جنوب، فولکلور و موسیقی محلی، از جمله موضوعاتی است که می‌تواند در بررسی شخصیت زنان در جنوب ایران و بررسی تطبیقی با دیگر مناطق با استفاده از تاریخ شفاهی انجام گیرد. شخصی سازی محتوای تاریخی اطلاعات جمع شده از طریق مصاحبه‌های تاریخ شفاهی درباره زنان جنوب، این امکان را به پژوهشگران می‌دهد تا ضمن بررسی جنبه‌هایی از زندگی آن‌ها که کمتر مورد توجه قرار گرفته است، فهم و آگاهی زنان از محیط را بسنجند و زمینه دسترسی به اطلاعات زنان زیادی را که قبلاً در جایی دیده نشده‌اند، فراهم آورند.

تاریخ شفاهی علاوه بر شخصی سازی روایت‌های زنان، می‌تواند ابزار مناسبی برای سنجش جایگاه اجتماعی و حضور فعال زنان در جامعه را فراهم کند. این مسئله می‌تواند از شاخصه‌های هویتی زنان جنوب در مقایسه با دیگر مناطق کشور باشد. نقش زنان در سیاست منطقه جنوب، رخدادهای سیاسی، حوزه اشتغال، کارآفرینی، مؤسسه‌های اقتصادی، اصناف و بازار، صنایع دستی، سازمان‌های محلی جنوب، صنعت نفت و زنان، زنان و وقف در جنوب، زنان در اجتماع و فرهنگ و زن در فرقه‌ها و مذاهب جنوب ایران، می‌تواند از طریق پروژه‌های تاریخ شفاهی از ابعاد گوناگون مورد بررسی قرار گیرد.

در تاریخ شفاهی علاوه بر مستندسازی فعالیت‌های زنان در جنوب، می‌توان به مسائل عمیق‌تری مانند تغییرات در خواست‌ها و تفکرات زنان پرداخت. معنابخشی به مصاحبه‌های تاریخ شفاهی ضمن افزایش سطح سواد، زمینه‌های افزایش مشارکت اجتماعی قوی‌تری را فراهم می‌آورد. گلاک معتقد است که باید از طریق تاریخ شفاهی به دنبال بازیابی و بهبود در تاریخ زنان بود (Gluck, 2006, p. 79). درک زنان از محیط، چگونگی اعتراض به نابرابری‌ها، هویت‌یابی، تغییرات تدریجی در قدرتمندسازی زنان (Gluck, 1977, p. 16)، دیدگاه نسبت به طبقه، نژاد و قومیت و ارزش‌های فرهنگی می‌تواند زمینه‌های شخصیت‌دهی منطقه‌ای را در زنان جنوب فراهم

کند. قطعاً شخصیت زنان و چگونگی حضور آنها در جامعه، در استان‌های هرمزگان، بوشهر، سیستان و بلوچستان و خوزستان با هم متفاوت است و به تبع فرهنگ هر استان و زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی موجود، از شدت و ضعف برخوردار است.

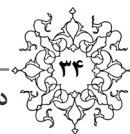
نگاه منابع سنتی به تاریخ زنان سخت و غیرقابل‌انعطاف است و در اغلب موارد، نامی از آنها در تاریخ دیده نمی‌شود. تاریخ‌شفاهی زمینه مشارکت زنان را فراهم می‌کند و زمینه عدم انگاشته‌شدن آنها را در فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و فرهنگی، به‌چالش می‌کشد و در ضمن این به‌چالش کشیدن که می‌تواند زمینه تولید منابع مهم تاریخی را در آرشوها فراهم کند، بر تقویت جایگاه زنان در شکل‌دهی حوادث تاریخی و افزایش حضور آنها به‌عنوان آفرینندگان محتوای تاریخی و ایجاد محتوا برای پژوهش‌های تاریخی، اثر مستقیم دارد.

بررسی فعلی فعالیت‌های صورت‌گرفته درباره زنان در ایران نشان می‌دهد که نه تنها در جنوب، بلکه در کل ایران گام‌های مؤثری در این باره برداشته نشده است. البته در زمینه تاریخ‌شفاهی زنان در حوزه انقلاب و جنگ، پروژه‌های موردی به‌انجام رسیده که از آن جمله می‌توان به پروژه تاریخ‌شفاهی زنان مسلمان که تحت همین عنوان به چاپ رسیده، پروژه تاریخ‌شفاهی زنان در انقلاب اسلامی که به همت مرکز نشر آثار امام خمینی توسط خانم توکلی انجام شده است و نیز به مجمع بانوان راوی دفاع مقدس که به‌منظور مستندسازی تاریخ جنگ به‌صورت سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن)^۱ فعالیت می‌کنند، اشاره کرد. ابطحی، ایجادکننده این گروه درباره هدف از تشکیل آن، چند نکته کلیدی را یادآور می‌شود:

«مهم‌ترین نکته در شروع این بود که مثل همه قضایایی که از اول تا به حال وجود داشته، زنان خیلی جدی گرفته نشده‌اند، حتی در حوزه جنگ و آنجایی که ما خواستیم پای صحبت‌شان بنشینیم و انتظاری که از آنها داشتیم و برای خیلی‌ها مطلوب این بوده که اینها نقش یک مرد را برای ما بازی کنند؛ یعنی خیلی وقت‌ها در تعریف‌ها گفته‌ایم که مثلاً خانم حسینی مثل یک مرد در آنجا جنگید! من می‌گویم این تعریف اصلاً تعریف درستی نیست. اتفاقاً خانم حسینی مثل یک زن در آنجا جنگیده است و با خصوصیات و روحیات یک زن وارد دفاع شده است و مثل یک دختر، مادر و همسر در این عرصه حضور داشته و نقش ایفا کرده است» (سمن‌های زنان).

به‌نظر می‌رسد نگاه به تاریخ زنان مانند دیگر کشورها، حتی در موضوعاتی که مورد تأیید رسمی هستند، ماهیت مردانه دارد و کمتر زن و موضوعات مربوط به او، مورد توجه قرار گرفته است. بسیاری از موضوعات کوچک و به‌ظاهر کم‌اهمیت مانند عذاراری‌ها، آشپزی، مجالس زنانه، زندگی روزانه، تفریحات، رویاها و سرگرمی‌ها را می‌توان از طریق تاریخ‌شفاهی مستندسازی کرد و ضمن برجسته‌کردن وجه محلی این اطلاعات، زمینه هویت‌بخشی شخصیت زنان را در جنوب فراهم آورد.

1. None Governmental Organizations (NGO).

ارزیابی نهائی

در یک نگاه کلی، پرداختن به تاریخ شفاهی زنان با نگاه کاربردی و موضوعی و عمدتاً در دو زمینه خاص بوده و بیشتر با نگرش حکومتی انجام شده است. نگرش موضوعی به زنان و عدم آرشیوسازی و دسترس پذیری محتوای تولیدشده برای پژوهش‌های بیشتر، باعث شده تا تاریخ زنان در چنبره گفتمانی نگاه خاص محصور شده و عمدتاً در مرکز باقی بماند.

درباره تاریخ شفاهی زنان در جنوب، با توجه به ویژگی‌های خاص منطقه، باید نگرش‌های جدیدی لحاظ گردد تا شخصیت محلی‌نگاری آن‌ها در مطالعات تطبیقی لحاظ گردد. توجه به ویژگی‌های اجتماعی و نقش کارکردی زنان که دورنمای تصویر حضور آن‌ها در جامعه را در قالب خاصی محصور نگرداند، می‌تواند ضمن غنی‌سازی آرشیوهای تاریخی، بر نقش آن‌ها در تولید محتوای تاریخی نیز تأثیرگذار باشد. در این میان، نقش دانشگاه‌ها در سوق دادن پژوهش‌ها به سمت مطالعات شفاهی زنان در جنوب و تأکید بر ویژگی‌های هویتی آن‌ها در راستای شخصیت‌سازی منطقه‌ای، مؤثر است. تاریخ شفاهی با دارا بودن قابلیت انعطاف‌پذیری در مطالعات میان‌رشته‌ای، پتانسیل قابل‌توجهی در معنابخشیدن به تفکرات زنان در حوزه‌های مختلف کارکردی از زندگی ایلی گرفته تا نقش اقتصادی و فرهنگی دارد و می‌تواند ضمن هدایت تفکرات نوین در عرصه مطالعات زنان، با مطرح کردن موضوعات گمشده در هیاهوی زندگی مدرن که در برخی مناطق مانند جنوب کشور از جلوه‌های بیشتری برخوردار است، زمینه‌های جدید فکری را مطرح کند.

منابع:

- آرشیو تاریخ شفاهی ایالت واشنگتن (The Washington State Women's Archives in Politics) بازیابی شده از وبگاه:
<http://digitum.washingtonhistory.org/cdm/search/collection/politics>
- اتحادیه، منصوره؛ فصیحی، سیمین؛ عاملی رضایی، مریم (۱۳۸۷). گفت‌وگو: تاریخ‌نگاری زنان. کتاب ماه تاریخ و جغرافیا، ۱۱ (۱۲۷).
- تاریخ شفاهی جریان‌های اجتماعی، بازیابی شده از وبگاه:
<http://www.csw.ucla.edu/research/projects/womens-social-movement-activities-1960-1999/oral-histories>
- تاریخ شفاهی روکستر، بازیابی شده از وبگاه:
<http://www.wwhp.org/activities-exhibits/oral-history-project/partners-funders>
- تاریخ شفاهی زنان پیشرو، بازیابی شده از وبگاه:

<http://www.bl.uk/sisterhood/articles/campaigns-and-protests-of-the-womens-liberation-movemen>

- تاریخ شفاهی زنان در ارتش، بازیابی شده از وبگاه:

http://www.womensmemorial.org/H&C/Oral_History/oralhistory.html

- تاریخ شفاهی زنان سیاه‌پوست، بازیابی شده از وبگاه:

<https://www.radcliffe.harvard.edu.edu/schlesinger-library/collection/black-women-oral-history-project>.

- تاریخ شفاهی زنان کامبوج، بازیابی شده از وبگاه: cambodianwomensoralhistory.com

- تاریخ شفاهی زنان ماهیگیر، بازیابی شده از وبگاه: Suffragists Oral History Project

- سمن‌های زنان، بازیابی شده از وبگاه: <http://women.gov.ir>

- سوفیا اسمیت کالج، بازیابی شده از وبگاه: <https://libraries.smith.edu/special>

[collections/about/sophia-smith-collection-womens-history](https://libraries.smith.edu/special-collections/about/sophia-smith-collection-womens-history)

- فصیحی، سیمین (۱۳۸۸). از تاریخ مردان نخبه تا تاریخ زنان فراموش‌شده: علل تأخیر در

پیدایش تاریخ‌نگاری زنان. *تاریخ‌نگری و تاریخ‌نگاری*، ۱۹ (۲).

- مرادحاصلی خامنه، اعظم (۱۳۸۶). *تاریخ شفاهی مبارزات سیاسی زنان مسلمان*. تهران:

مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

- Bruemmer, Bruce (1991). Access To Oral History. *National Archivist*, No. 4.

- Danielson, Larry (1980). The Folklorist, the Oral Historian, and Local History, *History. Oral History Review*, vol.1.

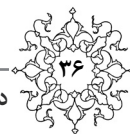
- Eckert, Edward (1979). Local History: Everyone's Hidden Treasure. *The History Teacher*, Vol. 13, No.1.

- Frisch, Michael (1990). Oral History and Hard times. In a shared Authority: Essays on the craft meaning of Oral and public History calbany. NY: statue University of New York press.

- Gerele, Ronald (1985). Preface Envelopes of sound: the Art of Oral History. Z. znd ed chicgo: precedent publishing.

- Gluck, Sherna (1977). What's so about Special Women? Women's Oral History, *Frontiers: A Journal of Women Studies* ,Vol. 2, No. 2.

- Gluck, Sherna (2006). Reflection on women's oral history: An

Exchange, Index oral History Reader, ed. Robert Perks and Alistar Thompson. New York: Routledge.

- Harven, Tamara (1978). The Search for Generational Memory. *Tribal Rites in Industrial Society, Daedalus*, 107, 4.
- Leuillot, Paul (2003). A Manifesto: The Defense and Illustration of Local History, *Come in Pursuit of Local History*. American Association for State and Local History: Altamira press.
- Moss, William (1977). Oral History An Appreciation. *American Archivist*, Vol 40.
- Rogers, Alan (1979). Approaches to Local History, longman, London and Stone, Lauren (2003). English and United Local History, in *Pursuit Of Local History*. American Association for State and Local History: Altamira press.
- Samuel, Raphael (1976). Local History and Oral History. *History Workshop*, No 1.
- Thompson, Paul (1999). *Voice Of The Past (Oral History and Historian)*. Oxford university.
- Zinsse, Judith P (1993). *History and Feminism: A Glass Half Full*. New York: Twayne.

